

Danijos lietuviai prisimena Sausio 13-ąją: budėjimo naktų liudijimai

1991-ųjų sausį Lietuva išgyveno istorines, lemtingas dienas. Dalijamės Danijoje gyvenančių lietuvių prisiminimais – autentiškais liudijimais apie to meto nerimą, budėjimą, bendrystę ir kainą, kurią teko mokėti už laisvę. Prisiminimus surinko Danijos lietuvių bendrija.

Inga Merkytė

„Turbūt visi prisimena 1991-ųjų sausį kaip ypač šaltą. Greičiausiai dėl to, kad kiaurą dieną tekdavo praleisti lauke. O prie Seimo laužų geraširdžio pasiūlytas arbatos puodelis tapdavo tikra dovana.

Man 20, dar neprarastas jaunystės susireikšminimas. Jaučiausi užgrūdinta „karo lauke“, visais būdais protestuodama ir mitinguodama dar nuo mokyklos laikų, kai mokytojai tyliai atleisdavo nuolatinius ir gal ne visada pateisinamus neatvykimus ar vėlavimus į pamokas, išgirdę: „Jūs ką, nežinote? Aš mitinge buvau!“ (Ne viena – su savo klasioke, į kurią ligi šiol kreipiuosi „brangioji kovų drauge ir bendražyge“.)

Taigi tą šaltą sausį vilkėjau, kaip man atrodė, deramai – juodais rūbais nuo galvos iki kojų, kaip kokia japoniška nindzė. Augau artimųjų pasakojimais apie tremtį, partizanus, ryšininkes. Jaučiausi pasiruošusi nuveikti ką nors herojiško. Nors pagrindinė misija buvo nešioti sumuštinius broliui, Krašto apsaugos savanorių pradininkui, ir dar jo keliems draugams, užsibarikadavusiems tuometinėje LR Vyriausybės būstinėje (dab. Užsienio reikalų ministerija).

Ir dar – juk dar nebuvo mobiliųjų telefonų. Nebuvo galimybių perdavinėti žinučių, kas kur dedasi, bet labiausiai šeimai: „Dar viskas gerai.“ Prie įėjimo nuolatos

budėdavo 4–5 pagyvenę jedinstvininkai, bent kartą per dieną mėgindami prasiveržti pro duris. Tokia ataka būdavo lengvai atremiama, bet jie irgi jautė pareigą atiduoti duoklę savam „herojiškumui“. Toks buvo jų žaidimas, nors visi žinojome, kad jei įsiveržtų sovietiniai, kvaišalų paveikti kareivėliai, kova būtų buvusi nelygi. Nes apsauga – smėlio maišai prie be proto aukštų langų, o ginklai – ką tik pasigaminti Molotovo kokteiliai. Ir tikrai jie nebūtų taip „humaniškai“ išprašę gynėjų, kaip buvo išprašyti Spaudos rūmų darbuotojai, tarp jų ir mano mama, tuo metu redagavusi trikalbį „Vilnios“ laikraštį.

Taigi buvo neramu. Labai. Dažnai tiesiog stoviniuodavau priešais pastatą, kitoje gatvės pusėje, akių nenuleisdama nuo įėjimo. Ten buvau ir sausio 13 d. vakarą, kai visų dėmesys buvo nukrypęs į dabartinius Seimo rūmus. Pasiekė žinios apie televizijos užėmimą Konarskio gatvėje, jautėme, kad tuoj tuoj viskas driokstels. Ko dar nežinojau? Kad jau buvo įsisukusi mėsmalė prie televizijos bokšto, kur gyvajame žiede atsistojo ir brolio žmona, laimingoji Loreta – ne Asanavičiūtė, bet visgi palikusi nežinioje tris išsigandusius vaikučius viename iš Karoliniškių daugiabučių.

Kitaip tiesiog nebuvo įmanoma.“

Reginos Gaušienės nuotrauka: taip atrodė apklijuoti popierinėmis baltomis juostomis langai 1991-ųjų sausį.

Rasa Čiplienė, Olborgas (dalijasi apie Kauno nuotaikas lemtingą sausio naktį)

Man buvo 20 metų. Studentė, gyvenanti bendrabutyje.

Sužinome, kad Vilniuje esantys tautiečiai eina ginti televizijos bokšto. Iš kažkur sužinome, kad reikia arba eiti į Laisvės alėją, arba važiuoti į Sitkūnus prie retransliacijos bokšto, jei Vilniuje nepavyktų apginti televizijos bokšto.

Suvokėme, kad tada viskas būtų persikėlę gilyn į Lietuvą ir būtų buvusi mūsų eilė.

Prisimenu, kad svarstėme, kaip nuvykti į Sitkūnus. Niekas neturėjo mašinos, autobuso nebuvo.

Supratę, kad pėsčiomis nueiti greitai nepavyks, nusprendėme patruliuoti Laisvės alėjoje. Taip, kaip ir buvo sakyta. Buvo daug žmonių. Jautėsi bendrystė. Su Dievo pagalba vilniečiai susitvarkė, vedami tuometinės išmintingos Sąjūdžio valdžios.

Nuotraukoje – Vilniaus pedagoginio instituto geografijos katedros docentas Rimantas Krupnickas su dukra Živile ir Petru Mažeikiu – abu buvo Mokslų akademijos turistų klubo aktyvūs nariai. Nuotraukos autorius nežinomas.

Aušra Narbutaitė Jørgensen, Asnæs

„Tai buvo ne viena naktis. Stingdantis nerimas vaikščiojo tarp žmonių jau keletą dienų ir naktų.

Tuo metu gyvenau Vilniuje, Pedagoginio instituto bendrabutyje. Seimo rūmai buvo netoli – perleki per Žvėryno tiltą ir jau Seimo kieme. Bet kartu ir toli – užtenka tik

užblokuoti tiltą, ir Seimas sunkiai pasiekiamas.

Artimi bičiuliai daug kalbėjo apie neramumus, kad tai tik laiko klausimas, kada puls. Vieną vakarą pajutau, kad reikia eiti prie Seimo. Apsirengiau šiltai (slidinėjimo kostiumą ir dar žieminį paltą). Išėjau per tiltą, kuris jungė. Prie Seimo sutikau pažįstamų, bičiulių. Buvo gera širdyje ir saugu, kad tie, su kuriais kopiau į kalnus, dabar irgi kartu. Kalbėjom, diskutavom, prisiminėm keliones.

Mokslo akademijos turistų klubas, kuris gyvuoja iki šiol, netoli M. Mažvydo bibliotekos buvo atvėręs duris visiems – kvietė sušilti, pasėdėti, pailsėti. Naktys tuo metu buvo šaltos, mažai sniego. Neužtrukdavau prie laužų, nors ir labai gera kartu dainuoti. Vaikščiojom aplink Seimą, sukom ir sukom ratus. Taip šilčiau – nešąla nei kojos, nei rankos, tik nugarą paskausta, kai nueini keliolika kilometrų. Bet užtat kokie buvo pokalbiai, kiek gražių diskusijų.

Žavėjo geraširdžiai žmonės, kurie atnešdavo sumuštinių, karštos arbatos. Paryčiais, apie šeštą, grįždavau į bendrabutį. Nedrąsu grįžti tiltu, kuriuo gali važiuoti, gali šaudyti. O dar tamsu, esi vienišas, užspęstas tilto turėklų, tarsi suspaustas kažkokioje erdvėje. Kažkokia baimė. Visada kažkas palydėdavo.

Geraširdė budinti jau laukdavo atrakinusi bendrabučio duris (išeidama pasakydavau, kad grįšiu anksti – nakčiai bendrabutį užrakindavo) ir pasitikdama pasakydavo vieną žodį: „Visi“ arba „Paskutinė“. Suprask – visi sugrįžo. Tada krenti į lovą, miegi porą valandų ir į darbą.

Taip budint prie Seimo praėjo pora, trejetas naktų. Tikėjomės, kad viskas praeis, o budėti ateisim kiekvieną naktį.

Sausio 12 dieną, pavakary, nukeliavom su draugais iki Televizijos bokšto. Ten smagu – žmonių daug, dainuoja. Bet pasitarėm, kad vis dėlto svarbiau prie Seimo. Ir grįžom. Vėl sukom ratus aplink Seimą, dalinomės naujienomis, daug kas perspėdavo, kad jokiu būdu nesiveltume į provokacijas, ginčus ar muštynes. Minioje pasigirsdavo garsesnių ginčų, bet greitai jie ištirpdavo. Buvo vienas perspėjimas, kad kažkas su peiliu… Žmonės greitai sureagavo, konfliktas nugesintas.

Nuo vaikščiojimo dar labiau įskaudo nugarą. M. Mažvydo biblioteka buvo atidaryta, galima buvo užeiti sušilti. Bet ne tiek sušilti, kiek pasėdėti norėjosi. Užėjom, susėdom ant grindų. Gera, ramu, kai kas snūduriuoja.

Staiga kažkas atidarė duris ir sušuko: „TANKAI!“ Lekiam prie Seimo, kuo arčiau. Pradeda rinktis žmonės į aikštę iš visų pusių. Akimirksniu prisipildo visa aikštė. Prie Seimo pagrindinio įėjimo stovi Šaulių pulkas. Visiems aišku, kad jie tai ir per milimetrą nesitrauks – išsirikiavę stovi nekvėpuodami…

Klausom, kas darosi prie Televizijos bokšto, ir laukiam… Kas bus prie Seimo – puls, nepuls? Nėra panikos, blaškymosi. Pradedam neabejoti, kad puls… Tik kada? Po dešimties minučių? Po pusvalandžio? Ateina pranešimų, kad jau tankai važiuoja, kad šaudo tikrais šoviniais į civilius žmones. Prašo žmonių nesiglausti prie pastatų sienų, kad dūžtantys langai nesužeistų. Paskelbia apie Televizijos bokšto šturmą.

Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas prof. V. Landsbergis kalba pro langą, kviečia moteris eiti namo, saugoti vaikus, nes jie nieko nepasigailės.

Sunku aprašyti tą naktį, bet tą jausmą, tą mirties kvapą, susitelkimo dvasią visi pajuto, jau nekalbant apie tuos, kurie buvo Seime. Laukimas, kuris atrodo nesibaigs, kaip ir naktis, tamsa, o taip norėjosi šviesos, nes tikėjom, kad tada nepuls.

Išaušo. Neišdrįso.

Rytas. IŠGYVENTA. Atsiranda viltis, kad ATSILAIKĖM ir dar ATSILAIKYSIM. Bet labai didelis skausmas dėl žuvusiųjų. Atrodo, kad netekai kažko labai artimo, brangaus.

Barikadų statymas aplink Seimą. Aplinkinių pastatų langai užklijuoti baltomis juostomis. Prisimeni, kad tokie vaizdai matyti tik filmuose apie karą. Barikados auga labai greitai.

Ir vėl vakaras – slidininko kostiumas, žieminis paltas, dar viena nerami naktis, dar daugiau baimės einant per tiltą, nes per jį jau važiavo tie, kurie šaudė.

Nerami naktis, visi labai susikaupę, aptarinėja praeitos kruvinos nakties įvykius. Ateina ir ta valanda, kada buvo pradėtas vakarykštis puolimas. Neramu. Vieni svarsto, kad dabar neišdrįs, nes pasauliui jau ištransliuota, kiti abejoja – AR TIKRAI NEIŠDRĮS? Gal kiek saugiau, kad apsupti barikadų, kad daug žmonių iš visos Lietuvos.

Kalbamės su jaunu vaikinu – greitosios pagalbos vairuotoju. Sako: „Negaliu būti

namuose, negaliu užmigti po vakarykštės nakties, todėl atėjau čia.“ Jis vežiojo sužeistuosius nuo Televizijos bokšto. Jis neabejoja, kad kareiviai nieko nepasigailės, jeigu bus duota komanda.

Kai buvo užimtas Televizijos bokštas, jis su medike buvo pakviestas suteikti pagalbos sovietų kareiviui, kuriam krisdamas stiklas prakirto šlaunį. Žaizda didelė, reikėjo dezinfekuoti – užpylė truputį jodo tirpalo, kareivis nereaguoja. Medikė nustebusi paėmė ir užpylė kone visą buteliuką, o kareivis nieko nereaguoja, nejaučia jokio skausmo, tik žiūri stiklinėmis akimis be jokios emocijos. Matyt, buvo kažko „prišertas“, – darė išvadą greitosios vairuotojas.

Klausėmės ilgai to jauno vaikinuko pasakojimų, kas vyko prie Televizijos bokšto. Buvom sukrėsti jo išgyvenimų tą siaubingą naktį. O kalbėjo jis be sustojimo – iš sielvarto, iš sukrėtimo, iš siaubo.

Dar kelias naktis ėjau budėti. Buvo pasklidusios kalbos, kad per žuvusiųjų laidotuves gali vėl bandyti pulti Seimą, nes daug žmonių dalyvaus laidotuvėse Antakalnio kapinėse. Taigi nusprendžiau nedalyvauti laidotuvėse, o pasilikti budėti prie Seimo. Bet neišdrįso ir tą dieną.

Kai jau visas pasaulis aidėjo nuo įvykių Lietuvoje, pajutom, kad okupantai patys sudrebėjo nuo žmonių svajonės BŪTI LAISVAIS. Pajutau, kad išsaugojom.

Vieną naktį pažadino karinių mašinų, o gal tankų važiavimas per tiltą. Naktis, nieko nesimato pro langą, ir toks begalinis skausmas: negi vėl puls. Įjungiau radiją, laukiau, kada išgirsiu ką nors, ir suskamba gražiausias pasaulyje Himnas. Apsiverkiau. Iš džiaugsmo. LIETUVA LAISVA, vis dar ir net dar.“

Nuotraukoje – prisiminimų autorė Aušra 1991-ųjų sausį stovi ir kalbasi su minėtu VPI geografijos katedros docentu ir aktyviu Mokslų akademijos turistų klubo nariu Rimantu Krupnicku, su kurio komanda Aušra jaunystėje įveikė ne vieną kalnų viršūnę.

Reda Mieldažytė, Danijos lietuvių bendrijos pirmininkė, Kopenhaga

„Mėgindama dėlioti 1991-ųjų sausio patirtis, tarsi mozaikoje pirmiausia prisimenu lyg ir sausio 8-ąją laikytą senosios lietuvių literatūros egzaminą pas šviesios atminties prof. Albiną Jovaišą. Tai buvo pirmasis lituanistikos egzaminas žiemos sesijos metu. Profesorius labai neramiai vaikščiojo pirmyn atgal po auditoriją, girgždindamas senųjų universiteto rūmų laiko išklibintas grindų lentas, išeidavo parūkyti į Sarbievijaus kiemą, sugrįžęs vėl mindžikuodavo pirmyn atgal, o egzaminavimo metu klausėsi pasukęs galvą ir susimąstęs žvelgė kažkur pro langą.

Saulėtekyje gyvenantys studentai tuo metu neturėjom nei televizorių, nei telefonų. Ir kad galėtume paskambinti iš Vilniaus į kitus Lietuvos miestus, keliaudavome beveik valandą troleibusu į Vilniaus gatvėje esantį paštą. Tad bendrabučiuose studentija gyveno tam tikra prasme izoliuotą gyvenimą. Bet pamenu, jog

bevažiuojant troleibusu iš Antakalnio į VU Filologijos fakultetą buvo pastebėtas padažnėjęs kareiviškų sunkvežimių judėjimas. O profesoriaus elgesys tik dar labiau sustiprino nerimo nuotaikas.

Po egzamino paskambinau tėvų kaimynams, nes tuo metu tėvai, kaip ir daugelis lietuvių, neturėjo nuosavo vielinio telefono. Kaimynei pakvietus mamą, ji paragino, suvalkietiškai padejuodama: „Vaikeli, važiuok kuo greičiau namo, ba matai, kas tę darosi tam Vylniuj.“ Nedvejodama tiek dėl patogesnių buitinių sąlygų, tiek dėl mamos paraginimo nusprendžiau sugrįžti į Marijampolę, kad ramiai galėčiau ruoštis likusiems sesijos egzaminams.

Pas tėvus jau buvo galima sekti per televiziją įvykių eigą. Iš Lietuvos miestų ir miestelių žmonės savivaldybių organizuojamais autobusais keliavo savanoriškai budėti prie tuometinės Aukščiausiosios Tarybos (dabart. Seimo). Sausio 12 d. vakare, pasitarusi su drauge ir susivyniojusi naminės dešros bei tėtės rūkytų suvalkietiškų lašinių su duona, išvykau su grupele marijampoliečių atgal į Vilnių budėti kartu su kitais lietuviais.

Senas rusiškas autobusas atvežė mus apie pusę devynių vakaro prie Lietuvos radijo ir televizijos komiteto Konarskio gatvėje. Buvo šaltoka, tad pabuvę šiek tiek čia leidomės prie Aukščiausiosios Tarybos, kur buvo minios žmonių, raizgėsi metalinių ir blokinių konstrukcijų barikados, kabojo maldos bei įvairūs užrašai: „Okupantai lauk“, „Laisva Lietuva“. Po to nuėjome prie dabartinės Užsienio reikalų ministerijos Vaižganto gatvėje, kur prisijungėme prie Maironio eiles dainuojančio ir trispalves laikančio tremtinių būrelio. Padainavę vėl kopėme į kalną ir Čiurlionio gatve grįžome prieš vidurnaktį į Konarskio gatvę. Autobuse, kur buvome pasilikę krepšius su valgiu ir šiltesnius užtiesalus, užkandome ir vėl išėjome budėti prie pastato.

Buvo labai daug besibūriuojančių žmonių: vieni trepsėjo, kad nesušaltų, kiti šnekučiavosi, treti dainavo ir šoko, o muzikantai grojo – visi labai geros nuotaikos ir energijos. Ir turbūt niekas net nepagalvojo, jog netrukus čia užvirs karo mėsmalė.

Ir taip belaukiant, atsimenu, girdžiu šaižų ir labai stiprų, orą bei grindinį vibruojantį garsą, kuris po to lyg akimirksniui nutilo. Naktis, bei pastato dešinėje augę medžiai užstojo ir neleido matyti, kas vyko gatvėje. Bet už kelių minučių, net nespėjus susivokti, prieš akis iškilo baisinis tankas, kuris žaibiškai greitai atsuko į

stovinčią minią vamzdį ir apakino stipriomis lempomis. Pro tanko viršuje esančią apvalią angą ėmė lipti su racijomis tankistai. Tuoj pat atvažiavo dar kelios kareivinės mašinos, iš kurių priekabų ėmė ant žemės šokinėti beveik visi kartu žemaūgiai, tamsesnio gymio, siauromis akimis, kalašnikovo šautuvais ginkluoti kareiviai ir išsirikiavo prieš beginklę minią.

Mes kibomės rankomis, skanduodami „Laisvę Lietuvai“, „Okupantai lauk“ ir t. t. Sunku dabar atkurti tiksliai visą seką, bet regiu tankuose stovinčius kareivius, priiminėjančius komandas ir įvairius kodus, matau išsirikiavusius šiuos žemaūgius, žvėriškais žvilgsniais styrančius į mus – iš Azijos kraštų kareivius. Regiu, kaip šie pradeda sparčiai žingsniuoti minios link ir atidaro ugnį, o kulkos zvimbia pro ausis kaip bitės, pradeda vanoti šautuvų buožėmis stipriais smūgiais tarsi nagaikomis arčiausiai stovinčius – į galvas, į krūtinę…

Girdžiu, kaip kareiviai keikiasi šlykščiausiais rusiškais triaukščiais keiksmais… Matau, kaip žygiuojantys „azijatai“ pradeda keisti kalašnikovo karabinus ir galvoju, kad dabar jau pradės tvatyti iš pilnų kulkų… Staiga nugriaudi niekad gyvenime nepatirto stiprumo sprogimas iš tuščio tanko vamzdžio…

Ir paskutinis vaizdas bei paskutinė atminties gija: regiu prieš save stovintį siauraakį kareivį, kuris smogia man į smilkinį ir pro dantis švokščia „gady ubju“ (niekšai, nudėsiu)… Viskas vyksta kartu… Tas baisus ausų būgnelius žeidžiantis sprogimas ir kareivio smūgis buože partrenkia mane ant žemės kartu su kitais… Ir po tokio šoko – akimirksnis sąmonės praradimo…

Nežinau, kiek taip gulėjau, bet kai kažkas padėjo atsistoti, pakėlusi akis pamačiau kulkų skylėmis perdėm išvarpytą Radijo ir televizijos komiteto kelių aukštų paradinio įėjimo sieną, dalis kareivių jau buvo įsibrovę į vidų, kiti toliau, iš įniršio ar negalėdami patenkinti kraujo alkio, barbariškai laužė duris, daužė langus… ir toliau brovėsi vidun. Toliau aidėjo šūviai… Tvyrojo tiršti dūmai… Žmonių riksmai ir aimanos…

Vėliau – absurdiška, ausis kurtinanti rusiškų častuškų stiliaus muzika ir per mikrofonus plyštanti propaganda suklaidintai darbo liaudžiai…

Arbatos ir sušilti su kitais benamiais patekome pas Rasą, šalia gyvenusią lietuvę. Daug šalimais gyvenusių vilniečių kvietėsi pas save iš provincijos atvykusius, nes mūsų autobusai ir asmeniniai daiktai buvo sudeginti, išdaužyti ir paversti kareivių gamtinių reikalų landynėmis… Besiglausdami pas vietinius vilniečius patyrėme,

kad kai kuriuose butuose sprogstant tankui garso banga išdaužė langus.

Pas šią moterį namuose buvo lyg japonų žurnalistas, kuris filmavo angliškai kalbančiųjų pasakojimus. Vėliau kelias valandas iki paryčių glaudėmės bei papusryčiavom pas mano močiutės kaimynės šviesaus atminimo seserį su vyru – Mikutę ir Kazimierą Kačonius, gyvenusius Vilniuje, Čiurlionio gatvėje.

Į Marijampolę šiaip taip sugrįžome sausio 13-osios vakare. Nebuvo autobusų. Važiavome su drauge tylėdamos ir liūdnai žvelgėme į Lietuvos laukų, nutirpusio sniego lopinėlių apnuogintus arimus. O apniukęs dangus tarsi kartu verkė tyliai su mumis dėl ateities nežinomybės ir beviltiškumo…

Epilogas

Niekaip iš atminties negaliu ištrinti Katedros aikštės, užpildytos Sausio 13-ąją žuvusiųjų karstais. Matau televizoriaus ekrane sulinkusią iš skausmo Rimanto Juknevičiaus mamą. Mes buvome kaimynai. Nors Rimantas buvo už mane keliais metais vyresnis, bet tais laikais amžiaus ribos buvo trapesnės: dičkiai ir mažgiai ilgais vasaros vakarais žaisdavome daugiabučių kieme kvadratą. Lankėme tą pačią Marijampolės 6-ąją vidurinę. Rimantas ir jo vyresnysis brolis Henrikas buvo nepaprastai aukšti – tikri krepšininkai, tad ir mes, keliais metais jaunesni, niekaip negalėjom jų nepastebėti.

Kursioką Kęstutį Bredelį tanko skriejanti garso banga prie Radijo ir televizijos komiteto nubloškė į degantį laužą, prie kurio žmonės šildėsi ir dainavo šios lemtingos nakties išvakarėse. Daug mėnesių buvo baiminamasi, jog Kęstutis netaptų penkioliktąja sausio įvykių auka. Bet jaunystė nugalėjo mirtį. Kęstas sugrįžo atgal į universitetą po ilgo ir sunkaus gydymo tęsti lituanistikos studijų.

Gyvenimas bėgo toliau. 1991 m. rugpjūčio viduryje, kaip ir kiekvienais metais, su kalnų turistų grupe išvykau į Vidurinę Aziją, į Fanų kalnus – tai buvo paskutinė mano kelionė į tuos kraštus. Ir tą vasarą vėlgi istoriniai įvykiai neaplenkė, bet įsuko jų sūkurin.

Rugpjūčio 29 ar 30 d. atgalinis mūsų lėktuvas namo iš Dušanbė į Maskvos Domodedovo oro uostą vėlavo kelias valandas. Jokios informacijos. Jokių švieslenčių. Nieko. Absoliuti tyla. Patyrėme, kad mūsų vadovė jau kelionės metu kalnuose beviltiškai mėgino gaudyti per radijo siųstuvo bangas žinias. Bet buvo trukdoma labiau nei klausantis „Amerikos balso“ iš Vašingtono. Ji, nenorėdama

kelti sumaišties, nieko nepasakojo, nes grupėje, be kelių pilnamečių, likusieji buvo mokyklos dešimtokai ir devintokai.

Laukėme ne oro uosto viduje, kaip šiais laikais, bet lauke, šalia esančiame parke. Jaunystė neklampino mūsų į sunkias mintis, bet gulėdami po medžiais mėgavomės vakarop maloniai atslūgstančia dienos kaitra ir pietų kraštų sunokusiais vaisiais. Tik po kelių metų suvokiau, kokia atsakomybė ir baimė slėgė kelionės vadovės pečius. Ji tik puse lūpų buvo prasitarusi, jog kažkokie neramumai Maskvoje.

Visgi iš Tadžikijos sostinės pakilome laimingai. O nusileidę į Domodedovą bei nusigavę į Šeremetjevo oro uostą, iš kur turėjome išskristi į Vilnių, pora mūsiškių, namuose turėjusių telefonus, nuskubėjo į telefonų būdeles skambinti tėvams į Lietuvą ir pranešti, kad lėktuvai labai vėluoja ir nežinome, kada sugrįšime į Vilnių.

Po poros minučių mūsiškiai sugrįžo atgal bėgdami, laimingi iki ausų ir iškeltomis rankomis ėmė šaukti: „Lietuva LAISVA!!!“ Kad mus jau rugpjūčio pabaigoje buvo pripažinę daug pasaulio šalių. Glėbesčiavomės, verkėme iš džiaugsmo, šokinėjome ratu. Šitos ovacijos nelabai patiko oro uoste budintiems rusų milicininkams. Jie tuoj pat prisistatė ir ėmė raminti mus bei aiškinti apie viešosios tvarkos pažeidimus. Mums jau buvo viskas tas pats. Laimei, nebuvome sulaikyti.

Laimingai pakilome į Vilnių. Atvykus į traukinių stotį, nebuvo nė vieno traukinio Kauno pusės link. Buvo beveik vidurnaktis. Bet vadovei pavyko įsiprašyti už „mokestį į kišenę“ į Kaliningrado prekinį traukinį, mat dauguma žygeivių buvo iš Kazlų Rūdos. Mums nė motais buvo komforto stoka. Negalvojome apie kažkokias taisykles ir traukinių grafikus. Norėjosi kuo greičiau namo.

Važiavome beveik sėdėdami ant anglių krūvos. Mūsų veidai greitai tapo panašūs į kaminkrėčių. Žibėjo tik akys. Tėvai vos pažino. Prisilietę prie Suvalkijos žemės, visi ramiai atsidusome… Sužinojome apie Maskvoje sužlugusį pučą, apie Tarybų Sąjungos žlugimą. Tada visa tai skambėjo tarsi lyg sapnas…“

Nuotraukoje – Reda Mieldažytė 1991 m. gegužę, po koncerto „Skamba skamba kankliai“, spontaniškai nusifotografavusi tuo metu Gedimino prospekte, netoli buvusio gastronomo, veikusioje fotoateljė.

Lietuvos ambasados komercijos atašė Audrius Masiulionis

1991-ųjų sausį buvau Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto antro kurso studentas. Po Kalėdų ir Naujųjų metų atostogų Vilnius pamažu vėl prisipildė studentų – grįžome ruoštis egzaminams, bet iš tikrųjų ruošėmės visai kam kitam. Ore tvyrojo nerimas. Kiekvienas radijo pranešimas, kiekvienas gandas ar nutylėjimas buvo svarbesni už bet kurį konspektą.

Vienas dėstytojas tada pasakė, kad istorijos lūžiuose studentija ir jaunimas visada atsiduria priešakyje. Tą frazę prisimenu iki šiol. Ji skambėjo ne kaip raginimas, o kaip neišvengiamas faktas.

Gyvenau bendrabutyje Saulėtekyje. Po Spaudos rūmų užgrobimo tapo aišku – sėdėti namuose nebegalime. Dienomis mokėmės, naktimis budėdavome prie Televizijos bokšto ar Aukščiausiosios Tarybos rūmų. Tai buvo keistas gyvenimas – tarp egzaminų bilietų ir laužų, tarp knygų ir barikadų.

Naktį iš sausio 11-osios į 12-ąją buvome prie Televizijos bokšto. Kitą vakarą, dar prieš vidurnaktį, nutarėme eiti prie Seimo. Atrodė, kad tamsiuoju paros metu žmonių ten reikia labiausiai. Išėjome pėsčiomis link Antakalnio troleibusų žiedo – blokados metu transportas į Saulėtekį buvo retenybė.

Praėjus universiteto pastatus, nuo kalniuko atsivėrė Vilniaus šviesos – ramios, beveik šventiškos. Ir staiga kažkur miesto centre pasigirdo duslūs šūviai. Tamsoje sužybsėjo blykčiojimai. Akimirka, kai miestas, rodos, įkvėpė ir sulaikė kvapą. Mes pradėjome bėgti – ne iš baimės, o iš skubėjimo būti ten, kur vyksta istorija.

Prie buvusios specialiosios ligoninės stotelės troleibusas mūsų palaukė. Jis buvo pustuštis, tačiau važiuodamas Antakalnio gatve stojo visur, kur tik pamatydavo žmones. Durys atsiverdavo ne stotelėse, o akyse – lyg pats miestas rinktų savo gynėjus. Klinikų stotelėje troleibusas jau buvo sausakimšas. Žmonės sėdėjo vieni kitiems ant kelių, stovėjo susispaudę, be jokio pykčio, be jokio nepasitenkinimo. Niekada nemačiau tokio noro būti kartu – tokios tyliai sutartos bendrystės.

Per garsiakalbį vairuotojas pasakė: Televizijos bokštas užimtas. Važiuokite prie Seimo.

Išlipę Gedimino prospekte tiesiog įsiliejome į žmonių srautą. Prie Seimo buvo ne

minia – buvo gyvas, alsuojantis kūnas. Sustojome prie fontano tarp parlamento ir Mažvydo bibliotekos. Pro mus praėjo uniformuoti Lietuvos milicininkai, o minioje nuvilnijo palengvėjimo šnabždesys: saviškiai.

Žmonės dalijosi tuo, ką žinojo – nuotrupomis, gandais, pusiau nutylėta tiesa. Už Žvėryno tilto, šalia cerkvės, stovėjo rusų tankas. Kalbėjo, kad po Seimu, tunelyje, važinėja šarvuočiai. Aikštė pilnėjo, tamsa tirštėjo, o nežinia slėgė labiau nei šaltis.

Apie pusę antros nakties viršutiniame Seimo aukšte prasivėrė langas. Su megafonu pasirodė Vytautas Landsbergis. Jis pasakė tai, ką jau kalbėjo žmonės minioje, parnešę žinių nuo bokšto: Televizijos bokštas ir pastatai Konarskio gatvėje užimti. Yra žuvusių ir sužeistų. Bandė susisiekti su Gorbačiovu, bet jam buvo pasakyta, kad prezidentas miega.

Nežinia, ar Seimas bus puolamas. Jei puls – kariškiams netrukdyti.

Ir tada nuskambėjo žodžiai, kurių niekada nepamiršiu:

„Mums reikia ne aukų, o gyvų liudininkų.“

Dar ilgai stovėjome. Laukėme. Minia šnibždėjosi ir vieni kitus drąsino, bet, rodos, labiausiai klausėmės tylos. Tik paryčiais pasklido kalbos, kad puolimo nebus. Sušalę, išsekę, bet gyvi grįžome į Saulėtekį.

Apie pietus grįžo pirmakursė, naktį buvusi prie Televizijos bokšto. Ji tylėjo. Jos akys pasakė daugiau nei bet kokie žodžiai.

Universitetas egzaminus nukėlė.
Istorija – ne.

Nuotraukoje Audrius Masiulionis, nuėjęs pėsčiųjų atkarpą 2026 m. sausio 11 d. Kopenhagoje vykusiame renginyje, šalia Lietuvių jaunimo sąjungos pirmininko ir devynis kilometrus šaltukui spaudžiant nubegusio Aurimo Bačiausko.

Rūta Dokšienė, Give

Kiekvienų metų pradžioje, per valstybines šventes ir atminimo dienas, socialiniuose tinkluose mirga mūsų trispalvės, neužmirštuolės, Vyčiai. Ypač gera, kai patriotinius komentarus rašo karta, gimusi jau nepriklausomoje Lietuvoje. Visa tai labai šildo. Kaip šildė ir didžiulis laužas prie Seimo vieną iš naktų prieš didžiuosius 1991 m. sausio įvykius.

Tuo metu buvau Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto antro kurso studentė. Gyvenau pas senelius Kaune. Prieš 34 metus, sausio 10-osios vakarą, sėdėdama prie televizoriaus ruošiausi žiemos sesijos egzaminui. Mūsų vilnietė dėstytoja buvo pasakiusi, kad ir kas benutiktų – egzaminas tikrai įvyks. Mes jaunatviškai juokavome ir visaip apeliavome į pasigailėjimą bei egzamino nukėlimą. Kaip gi mokytis tokių įvykių sūkuryje! Be to – o jei traukiniai nebekursuos? Kaip dėstytoja atvyks iš Vilniaus į Kauną?

Tačiau ji buvo tvirta: šis egzaminas – pats svarbiausias politinis įvykis mums, studentams. O ji ras būdų atvykti. Tad sunkiai lendantiems mokslams į galvą spoksojau į „teliką“ ir pavydėjau esantiems prie Seimo. Žiūrėdama tiesioginę „Panoramos“ transliaciją mačiau, kaip žmonės šoko rateliais, poromis, dainavo liaudies dainas, o vyresnieji rūpinosi, kad visi būtų pavalgę ir atsigėrę. Tai buvo toks užburiantis reginys, jog negalėjau nusėdėti vietoje – norėjosi būti tos vienybės dalimi.

Močiutė, stebėjusi mano dūsavimus, pasiūlė nesikankinti ir važiuoti į Vilnių. Ten, pasak jos, būsiu naudingesnė nei sėdėdama prie ekrano. Iki šiol siunčiu jai nuoširdų ačiū ten, kur ji ilsisi amžinojo poilsio vietoje.

Prie savo politinės „avantiūros“ pasikviečiau prisijungti dvi drauges. Dar spėjome įsėsti į paskutinę „električką“ sostinėn. Traukinyje buvo ir daugiau idėjinių grupelių, tokių kaip mes. Atvykome į Vilnių jau po vidurnakčio. Miestas atrodė tuščias – tik keli rusakalbiai taksistai prie stoties, kurie mus siuntė tik jiems žinoma, jų pačių vaikštoma kryptimi. Visgi vienas, pavijęs, sutiko mus nuvežti iki artimiausios gatvės prie Seimo.

Taip, taip… Prie Seimo buvo jėga. Tikrąja šio žodžio prasme. Vienybė ir bendrystė atrodė kaip galingiausias pasaulio ginklas. Tikrai šokome, tikrai dainavome.

Šokome, kad nesušaltume. Mokėjusi daug liaudies dainų, plėšiau jas iš visos dūšios su bendraminčiais, sustoję tarp tuometinės Aukščiausiosios Tarybos rūmų kolonų. O mums vis kažkas nešė tai arbatos, tai šiltos sriubos – kad tik dainuotume.

Nuo M. Mažvydo bibliotekos prieigų kartkartėmis atsklisdavo Eurikos Masytės dainuojamos „Laisvės“ aidai, tarsi primenantys, dėl ko mes visi čia susirinkome. Iš garsiakalbių kartkartėmis nuskambėdavo ramios, bet motyvuojančios kalbos, perduodamos iš Aukščiausiosios Tarybos rūmų. Jos stiprino tikėjimą ir vienybę. Baimės nebuvo – mūsų buvo daug.

Paryčiais grįžau į Kauną, beveik tiesiai į egzaminą. Stebuklingai jį išlaikiau, nors dėstytoja, kaip ir tikėjomės, vėlavo dėl sutrikusio traukinių eismo. Grįžusi namo kritau atsimiegoti už dvi paras. Jei nuoširdžiai – tą baisią naktį pramiegojau, kol paryčiais pažadino seneliai, sakydami, kad nutiko kažkas baisaus.

Pamatę jau iš laikinosios studijos Kaune transliuojamus nakties vaizdus – omonininkų šturmuojamą Televizijos bokštą – negalėjome sulaikyti ašarų. Ar įmanoma pamiršti Loretos kojas po vikšrais?.. Akys matė, protas nesuvokė.

Išlėkiau į miestą, link Vytauto Didžiojo universiteto centrinių rūmų, kur veikė Radiofono studija. Tokios Laisvės alėjos, kokią pamačiau sausio 13-osios dieną, niekada neužmiršiu. Sunkiasvorės mašinos blokavo kelius, vežė betoninius luitus. Žmonės buvo tvirti, nors nežinomybė kaustė kiekvieną. Nebuvo mobiliųjų telefonų, bet kažkaip sugebėjome susiburti, susisiekti.

Prie mūsų grupelės prisijungė bičiulis iš Baltarusijos – Evgenij. Tuo metu jis dirbo ir gyveno Kaune. Pramokęs lietuvių kalbos, Evgenij lengvai orientavosi įvykiuose. Atėjęs pasakė: „Turiu jums ir jūsų tautai dovaną nuo savęs. Gal kada paminėsite geruoju. Baltarusiai – su jumis.“ Jis, pasiskolinęs spausdinimo mašinėlę, tą pačią sausio 13-ąją popieriuje išliejo savo jausmus eilėmis. Iki šiol tas eiles saugau kaip prisiminimą.

Negaliu pamiršti ir televizijos žurnalistų Kauno studijoje, skelbusių einamąsias ir skubias naujienas – Raimundo Ylos, Modesto Patašiaus. „Lietuva dar gyva. Čia kalba Kaunas“ – buvo tarsi saugumo kodas, sklindantis iš jų lūpų diena iš dienos. Tačiau didžiausias mano ačiū atitenka Liucijai Baškauskaitei. Jos profesionalumas ir gebėjimas perduoti informaciją pasauliui tuomet buvo neįkainojami.

Žvelgdama atgal galiu drąsiai pasakyti – jei reikėtų, pakartočiau viską be menkiausios dvejonės. Tai buvo mano stipriausias suaugimo momentas, kai suvokiau vienybės, bendrystės, tikėjimo galią ir laisvės kainą.

Nuotraukoje – Kauno panorama iš Linksmadvario. Tolumoje matosi Kauno VU humanitarinis fakultetas, kur tuo metu studijavo Rūta | Rūtos Dokšienės nuotr.